

1943 och beredskapen

■ *Beredskapsåret 1943 inrymmer sex månader av vardera första och andra uppbyggnads- (budget-) åren för vårt enligt 1942 års femårsplan avsevärt stärkta och utökade flygvapen. Världskrigsläget skärpning, krigsförloppets förflyttning närmare inpå oss, i förening med de stora svenska beredskapsförstärkningar m m på sommaren och hösten 1943, som skildrats i FLYGVAPEN-NYTT nr 1 – 2/1967, skapar en fortsatt bråd tid av hektiskt, på gränsen till mänsklig förmåga bedrivet arbete. Detta avser i första hand flygvapnets allmänna beredskap för krig, på alla våra verksamhetsfronter. ■ ■ Stora mödor, höga kostnader, hårt slit och mycken övertid krävs för att göra vad göras skall. Allt det man ålagts eller önskar göra 1943 kan inte nås. Goda underlag för det mesta läggs emellertid och åtskilliga för fortsättningen och flygvapnets stärkande betydelsefulla resultat vinns. Nedan kan dessa med löpande och kommande krigsbereidskap nära samhörande arbeten endast antydningssvis beröras. ■ ■ De gäller främst direkta förbättringar av vår försvarsgrens krigsvärde och som grund härför utbyggnad m m av bl a fredsgorganisationen. ■ ■ ■*

Av överstelöjtnant NILS KINDBERG

Vid flygoperationernas planläggning följs främst de direktiv från ÖB, som tillkommit i slutet på 1942 och början av år 1943. Flygvapnet skall i det då sannolikaste krigsfallet — försvarskrig mot Hitler-Tyskland — vara berett att verka med sina huvudkrafter från södra och mellersta Sverige. Mindre delar får uppgifter i Norrland. Närmare årsskiftet har ÖB utfärdat sina med hänsyn till ökade risker för överraskande tyska kupper behövliga, nya order om motstånd till det yttersta i varje läge. Särskilda order till de chefer för högre enheter m m, som kan riskera att bli avskurna från direkta förbindelser uppåt, har också utgått.

MOTANFALL VÄSTERUT

Som ett led i redan tidigare igångsatt planläggning för svensk militär hjälp åt våra grannländer i ett nytt läge — senare högaktuellt år 1945 — har ÖB också anbefallt:

- att huvuddelen av flygvapnet förutom i 1:a armékårens försvar av Värmland m m också skall samverka med den nämnda strategiska arméenhets eventuella motanfall västerut. I detta sammanhang uppställs också bl a såsom krav,
- att flygvapnet skall försvåra tyska flygföretag mot Stockholm och kustflottan. Det sistnämnda i det fall att

nämnda sjöstridskrafter befinner sig i Stockholms skärgård.

Under juni 1943 utfärdar flygvapenchefen sina order för uppsättning av och verksamhet vid flygvapnets eget, då nyskapade "jaktledningssystem" — organiserat och utrustat för att höja jaktflygets operativa effektivitet.

I juli förekommer bl a vissa för en operation västerut nödvändiga fotografieringar över gränsen från svenskt luft- rum. Till de operativa åtgärderna kan även räknas i augusti av ÖB utfärdade order om vissa förberedelser för eventuellt nödvändig förstöring av militära industrier och förråd i en del lägen. De i september av flygvapenchefen jämlikt ÖB:s direktiv utfärdade ordena om förberedelser för evakuering från Stockholm och transport till annan ort i mellersta Sverige av flygledningens organ faller också inom den operativa ramen.

FORTSATT FÖRSTÄRKNING

År 1943 fortsätter tidigare inledda, krävande arbeten inom flygvapnets mångskiftande, viktiga områden på att bygga ut och stärka vår försvarsgren. De organisatoriska arbetena därvidlag omfattar främst:

- åtgärder föranledda av 1942 års försvarsbeslut och uppsättningsplan, såväl nyuppsättningar som utökningar

Kampen för F18:s tillblivelse och det stora behovet av ett än starkare jaktflyg

av det tidigare befintliga eller påbörjade,

- en del förberedelser för kommande förändringar och omläggningar av tjänsten på flygförvaltningens arbetsområden,
- vissa av 1942 års försvarsbeslut och läget i vår omvärld betingade nya bestämmelser för mobilisering, samt
- fortsatt arbete för att nyskapa "sjunde jaktflottiljen", den som tre år senare — 1946 — omsider börjar ta form som *Södertörns flygflottilj* (F18).

Om de första av dessa avsnitt må här nu närmast nämnas nedanstående:

- den 4 juni reglerar flygvapenchefen orderledes frågorna om uppsättningens påbörjande från den 1 juli, indelningen inom och viss, redan i mars förberedd personaltilldelning till två nya jaktflottiljer — *Bråvalla flygflottilj* (F13) och *Upplands flygflottilj* (F16) — dessa skall jämlikt 1942 års försvarsbeslut fredsörläggas nära Norrköping, respektive Uppsala,
- i mitten på juli och senare regleras en första tilldelning av övningsflygplan till de två nya jaktflottiljerna; krigsflygplan kan de i följd av vår avspärning från import av flygmateriel och det inomsvenska industriläget m m först få en bra bit in på 1944 och därefter,

- den 7 juni 1943 utfärdar chefen för flygvapnet — i avvaktan på ett utlovat, först den 30 juni fattat riksdagsbeslut — närmare order för uppsättning m m från den 1 juli av *västra, södra* och *norra* flygbasområdena — det *östra* har påbörjats redan den 1 juli 1942,

- den 19 juni följer hans order om 2:a flygeskaderns (E2) uppsättning från den 1 juli, med eskaderstab i Göteborg och tre ingående flygflottiljer (F7, F9 och F12); den 13 oktober följer order om utbyte av en flottilj (F12) från den 1 november mot en annan (F6),

- under tiden 19 juli 1943—20 mars 1944 följer en rad order gällande i 1942 års försvarsordning beslutad utbrytning och förflyttning av vår *flygkadettskola* (senare organiserad såsom F20) från krigsflygskolan (F5) på Ljungbyhed till Uppsala — där med eget, nytt etablisement m m och fristående ställning nära Upplands flygflottilj (F16), samt vissa arbetsuppgifter m m gemensamma med detta nytillkommande flottiljförband. Förändringar av förflyttning till och verksamhet på den nya platsen orsakas bl a av 1943—44 uppkommande fördröjningar m m i kontrakterade byggnads- och flygfältsarbeten. Först 1944 vid månadskiftet april—maj har kadettskolans ledning med fly-▶

Beslutet 1942 — att genom besparingar försöka bilda F18 — orsakade en del diskussioner...

gande och marktransporterade delar av skolan ankommit till och börjat sin verksamhet i Uppsala.

EN SPECIELL FV-ORDER

När två nya förband — jaktflottiljen F16 och flygkadettskolan F20 — på det skildrade sättet båda förläggs till eller strax invid det nyanlagda flottiljflygfältet Uppsala-Ärna, uppkommer naturligt nog en rad frågor, som kräver reglering uppifrån. Chefen för flygvapnet utger också den 8 juni 1943 en flygvapenorder, som innehåller behövliga bestämmelser. Främst märks däri:

- att kadettskolans chef är underställd flygvapenchefen i vad gäller krigstukt, utbildning, inre tjänst och ordningshållning inom åt skolan för längre tid upplåtna lokaler,

- att han däremot i förvaltningshänseende skall lyda under jaktflottiljchefen på platen, samt

- att flygkadettskolans behov av flygplan för flygtjänst och personal för flygmekanikertjänst skall tillgodoses från jaktflottiljen.

F18 BLIR TILL

När förarbetena inom 1941 års försvarsutredning för det år 1942 fattade, nya och högviktiga försvarsbeslutet pågår, intar bla frågan om flygvapnets utökning med ytterligare en flottilj — den *sjunde jaktflottiljen*, utöver sedermera år 1942 totalt beslutade 16 flygflottiljer m m — en uppmärksammas plats. Att vårt jaktflyg alltjämt är försvagt är då välkänt, omvitnat och insett av flertalet. I 1942 års försvarsbeslut heter det också sedermera den 26 juni 1942, bla med tanke på den expansionsstoppande kostnadsramen och beslutets åtföljande uppsättningsplan för förband m m, ifråga om en 'ytterligare' jaktflottilj följande:

- att denna flottilj bör tillkomma genom ett nytt riksdagsbeslut år 1944, därest materielläget m m det medger vid den tiden,
- att behövliga anslagsmedel för flottiljen bör åstadkommas genom besparingar på annat, inom krigsmakten i dess helhet,
- att vissa förberedelser ifråga om flottiljens flygmateriel och flygfält skall påbörjas redan under år 1942.

Ytterligare avgöranden rörande flottiljen — efter en tid kallad *Södertörns flygflottilj* (F18) — träffas vid 1944 och 1946 års riksdagar (se nedan). 1946 den 1 juli börjar uppsättning efter hand. Nu 1967 — står flottiljen inför indragningshor. En del av händelserna kring F18 tillkomst m m skall nämnas nedan.

JAKTFLYGET FÖR SVAGT

Det svenska jaktflyget 1936 — en beslutad flottilj (F8), 1938 en påbörjad sådan (fortfarande endast F8) och från 1940 ytterligare två beslutade sådana (F9 och F10), plus en 1941 preliminärt beslutad (F13), i allt omsider fyra jaktflottiljer, plus de ytterligare två vid 1942 års riksdag beslutade (F15 och F16) — har länge för både flyg- och försvarsledning framstått såsom alldeles *för svagt*.

Utländska och svenska erfarenheter — från kriget, flygvapnets beredskapsjänst samt eskader- och flygvapenövningar — ger samtliga vid handen, att en betydande

SAAB B 17 var beredskapstidens första i Sverige helt konstruerade och tillverkade "lätta bombflygplan" (attackerplan). Flygplan 17 C — tillhörande F12 — hade en italiensk luftkyld 1000 hk stjärnmotor typ Piaggio XI bis. År 1948 överlämnades flertalet 17 C-plan till Etiopiens under utvidgning varande flyg. ● Bilden illustrerar ordergivning vid F12 — då flottiljen ännu fungerade som bombförband.

*

SAAB J 21 hette den svenska civila flygindustriens originella jaktplan från försvarsberedskapstiden. Projektarbetet beställdes i april 1941. År 1944—45 och senare följde serieleveranserna. Motor: 1.475 hk hos "Flygmotor" i Trollhättan - licensbyggd, vätskekyld Daimler-Benz TDB 605. Beväpning: fem akan. Hastighet: ca 550 km/tim. Typen tillfördes F9 1945—46, F15 1947—48 och F12 1947—49. ● På sid 11 ses en division "21:or" i luften 1948.

de förstärkning av jaktflyget är en för hela riksförsvaret hög viktig fråga av vital betydelse.

I en av ÖB den 10 augusti 1941 till försvarsministern ingiven promemoria om förstärkning av flygvapnet till 16 flottiljer anges sex jaktflottiljer vara behövliga. Riksdagsbeslutet 1942 godkänner och fastslår också inom sin "ram" sex jaktflottiljer (F8, F9, F10, F13, F15 och F16) som nödvändiga. En del av dem finns helt eller delvis, andra skall tillkomma 1942—1945.

OLIKA FÖRSLAG ...

Det ovan citerade tilläggsbeslutet 1942 — att man bör bilda en sjunde jaktflottilj (F18) genom *besparingar* inom samtliga försvarsgrenar — orsakar diskussioner och förslag av växlande innebörd. Bland hävdar då marinens talesmän att om det blir en sådan ny flottilj, så skall den *helt* tjäna de sjömilitära intressena.

De inkomna kraven ifråga om jaktflyget sammanställs i försvarsutredningen så:

- jaktflyg till en tilltänkt fjärde flygeskader, i övrigt bestående av spaningsflottiljer, kan bli behövligt,
- jaktflyg till skydd av kustflottan och marinen i övrigt behövs,
- jaktflyg — en ny, sjunde flottilj — utöver de sex av ÖB föreslagna och av utredning och riksdag tilltänkta erfordras, varvid:
- denna nya sjunde jaktflottilj för att vinna effektivitet och avsedda ändamål bör inordnas i den tilltänkta nya *jakteskadern* (E3), i vilken de flesta andra jaktflottiljerna också skall ingå.

Främst gäller det nu kostnaderna. I det faller föreslås, att ÖB och flygledningen gemensamt skall "knäcka nöten".

KLARLÄGGANDE FRÅN CFV

Från september 1941 till slutet på 1942 märks sedan en lång rad promemorior, uppdrag och förslag i frågan. Försvarsutredningens ordförande, statssekreteraren *T. G. Wärn*, försvarsministern *Sköld*, ÖB och flygvapenchefen märks bland undertecknarna. Chefen för flygvapnet klargör den *7 oktober 1941* för ÖB,

- att flygvapnet kan uppsätta den ifrågavarande nya, tilltänkta sjunde jaktflottiljen.

Den *20 februari 1942* — efter verkställda rekognosceringar m m — kommer flygvapenchefens förslag till förlägg-

ningsort för flottiljen — Rickstens gård, nära Tullinge i Södertörn — och till flygfält, den där i närheten belägna, då skogbevuxna mon Pålamalm.

BESPARINGSÅKTION

Under år 1942—43 fortsätter redan 1941 påbörjade förundersökningar om möjligheterna till *besparingar*, syftande till att skapa F18. Två försvarsgrenar (flygvapnet och marinen) kan lämna något — flygvapnet självt mest. Det blir bland dess anslag till mobiliseringsammunition, som får släppa till sekernerna (se nedan). Den *25 januari 1943* hemställer flygvapenchefen till ÖB att denne ville vidtaga åtgärder för att åstadkomma behövliga besparingar från armén och marinen.

Den *3 maj 1943* expedierar ÖB sina

Beslutet 1967 — att som en besparingsåtgärd bli av lägga ned F18 — har orsakat en del diskussioner ...

Under åren 1942—43 tog flygledningens nya ämbetslokaler i tegelkomplexet "Tre Vapen" på Ladugårdsgården i Stockholm form. Tv: dåvarande flygvapenchefen generalmajor BENGTT G. SON NORDENSKIÖLD, åttioårig av dåvarande souschefen i flygförvaltningen m fl på inspektionsvandring inom lokalerna i december 1942. Th: en bild från byggnadsarbetet i början på samma år. Vedstaplarna i förgrunden illustrerar den dåtida svenska bristen på kol- och oljebränslen.

**Först år 1946
ges slutligt bifall
åt F18:s uppsättning**

order i frågan till samtliga försvarsgrenschefer. Den 21 juni kan flygvapenchefen inkomma med ett första svar. Bl a framhålls däri:

- att man inte bör skapa F18 genom att ge förbandet annan fredsorganisation än övriga jaktflottiljer, vilket föreslagits från något håll.

Den 30 september och 9 oktober 1943 avger flygvapenchefen till ÖB och den senare till regeringen sina slutrapporter om besparingsaktionen. Det anmäls nu:

- att flygvapnet kan åstadkomma 17,9 milj åt F18, varav 6,6 genom minskade ammunitionsbeställningar och 11,3 genom att man i viss utsträckning tilldelar F3 (Östgöta flygflottilj) äldre, från jaktflottiljerna överförda flygplan, i stället för i materielpolan fastställda,
- att armén inte kan bidra alls, enär den har anslagsunderskott till följd av ett oväntat stort antal armévärnplikliga,
- att marinen kan bidra med 3,15 milj från vissa avlönings- och övningsanslag, och
- att flygvapnets bidrag — 17,9 miljoner — endast kan lämnas med avkall på stridsdugligheten på vissa håll.

F18 FÖRESLÅS J 22:AN

Den 26 oktober 1943 insänder flygvapenchefen till försvarsministern begärda underlag och bedömande av möjligheterna att i personal- och materiellhänseenden uppsätta F18. Av skrivelsen framgår:

- att undersökning i frågan verkställdes på våren 1943 och resulterat i en allmän plan för uppbyggandet av hela flygvapnets krigsorganisation, innefattande jämväl F18.
- att flottiljen närmast beräknas mobiliseringsklar till den 1 juli 1947, då med ett 60-tal jaktplan typ SAAB J 21,
- att emellertid redan våren 1943 vissa konstruktiva och produktionstekniska

komplikationer tillstött i fråga om nyssnämnda flygplantyp,

- att man hos flygledningen under sommaren 1943 undersökt möjligheterna att i stället förse F18 med jaktplan typ FFVS J 22, vilket befunnits genomförbart, samt
- att möjligheter föreligger att tillgodose F18 personalbehov, även i fråga om utbildade flygförare.

1944 och 1946 års riksdagar fattar därpå de avgörande besluten om F18 tillkomst. 1944 beslutar sålunda riksdagen:

- att den sjunde jaktflottiljen (F18) skall tillkomma, på av regeringen främdeles fastställd tidpunkt.

SLUTLIGT BIFALL

1946 lämnas — efter den förstnämnda, långvariga besparingsaktionen m m — det slutliga bifallet, som då innebär:

- att F18 kan och skall uppsättas från den 1 juli 1946.
- Något senare (1947) är F18 uppsatt med något över 50-talet flygplan, typ J 22.

Som flottiljens tjänsteförordnade chef förordnas 1945 dåvarande majoren Björn Lindskog, sedermera överste, numera generalsekreterare i KSAK. Nu — 1967 — är översten Sven-Erik Alm flottiljchef för F18. ■

Flygvapnets uppbyggnad under beredskapsstiden gällde även stora, ofta besvärliga flygfällsarbeten. T v: jordschaktning för en blivande flottiljbas. T h ses utnämnde flottiljchefen för F18, dåvarande överstelöjtnanten BJÖRN LINDSKOG, och hans närmaste man major ÅKE SÖDERBERG peka ut platser för blivande anordningar på F18-fältet, nära Rickstens gård i Tullinge, sydväst om Stockholm.